

Мося́ Ірина Анатоліївна,
*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців
у коледжах і технікумах Інституту професійної освіти НАПН України*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І ПРАВИЛА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Слід зазначити, що професійно-освітній саморозвиток викладача – це творчий процес, який гарантує його професійне зростання. Водночас процес самоосвіти та саморозвитку педагогічної майстерності співробітників має перебувати в компетенції керівництва коледжу. Зокрема, до великого розмаїття завдань діяльності закладу фахової передвищої освіти слід додати наступні: актуалізація процесу професійного саморозвитку викладачів; організація ефективної організаційно-методичної підтримки розробки та реалізації викладачами перспективних програм професійного розвитку; запровадження ефективної методичної системи професійного розвитку викладачів коледжу; забезпечення стимулювання праці викладачів та майстрів виробничого навчання.

Самоосвіта як наукове явище зумовлює потребу педагогів у самоосвіті, відмові від консерватизму та репродуктивності, розвитку власної педагогічної творчості та майстерності. Таким чином, саморозвиток визначається потребою в безпосередньому поповненні знань, необхідних для успішної педагогічної діяльності та кар'єрного зростання. Тому для успішного виконання виховних, організаційних, розвивальних, технічних, адміністративних та інших функцій викладачі фахових коледжів повинні постійно прагнути до самовдосконалення, розвивати свій інтелектуальний і творчий потенціал, вивчати основи науково-педагогічних досліджень, принципи всебічного виховання, екологічні основи, теорії особистості та розширювати свій власний потенціал. Отже, самоосвіта спрямовується потребою безпосереднього поповнення знань, необхідних для успішної педагогічної діяльності та кар'єрного зростання.

Натомість самовдосконалення – це двоетапний процес. З одного боку, – це самостійне здобуття знань, а з іншого – самовиховання особистості викладача. Самоосвіта і самовдосконалення завжди взаємодіють між собою і виступають як інтегративні та взаємопов'язані процеси. видатний український педагог-мислитель Ушинський [1] був взірцем організації власного самовдосконалення, прикладом свідомої, планомірної роботи над собою. У його щоденнику (1 лютого 1845 р.) занотовано перелік визначених для себе «правил», такий собі «рецепт» самовдосконалення, а саме: 1. Спокій досконалий, принаймні, зовнішній. 2. Прямота у слова та вчинках. 3. Обміркованість дій. 4. Рішучість. 5. Не говорити про себе без потреби жодного слова. 6. Не проводити час несвідомо; робити те, що хочеш, а не те, що станеться. 7. Витрачатися лише на необхідне чи приємне, а не за пристрастю витрачати. 8. Щовечора сумлінно давати звіт у своїх вчинках. 9. Ні разу не хвалитися ні тим, що було, ні тим, що є, ні тим, що буде. 10. Нікому не показувати цей журнал.

Також відомий педагог Сухомлинський [2] у своїй книзі «Сто порад учителям» наводить цікаві правила-поради «Як виховати самодисципліну в розумовій праці». Таких правил великий педагог наводить п'ятнадцять. Слід зазначити, що ці правила писалися для учнів старших класів, але актуальні і для педагогічних працівників. Ось їх перелік:

1. Якщо хочете, щоб у вас було достатньо часу, щоденно читайте. Читайте щодня хоч би дві сторінки наукової літератури, пов'язаної з предметом, яким захоплюєтеся (ваш факультатив). Усе, що ви читаєте – це інтелектуальний фон вашого навчання. Умійте примушувати себе читати щодня. Не відкладайте цієї роботи на завтра. Те, що упущено сьогодні, ніколи не надолужите завтра.

2. Умійте слухати вчителя... конспекуйте лекції з найважливіших тем – незалежно від того, чи є матеріал в підручнику. Конспектування учить мислити і

перевіряти самого себе – свої знання. Треба вчитися думати над конспектом вже на лекції і працювати над записами щодня хоч би півгодини. Я раджу ділити конспект як би на дві рубрики (графи): у першу записувати стисло викладені лекції, в другу – те, над чим треба подумати.

3. Починайте робочий день рано вранці, годині о шостій. Вставайте в 5 годин 30 хвилин, зробіть зарядку, випийте стакан молока з хлібом, починайте роботу. Півтори-дві години розумової праці перед уроками – це золотий час. Виконуйте в ранкові години найскладнішу, творчу розумову працю. Думайте над вузловими питаннями теорії, читайте, вивчайте важкі статті, працюйте над рефератами. Якщо вас чекає розумова праця з елементами дослідження, виконуйте його тільки в уранішній час.

4. Умійте визначити систему своєї розумової праці. Йдеться про співвідношення головного і другорядного. Головне треба уміти розподілити в часі так, щоб воно не відсовувалося на задній план другорядним. Головним треба займатися щодня. Визначите найважливіші наукові проблеми, від розуміння яких залежить становлення ваших здібностей, завдатків. Вони повинні бути у вас на першому місці в уранішній розумовій праці.

5. Умійте створювати собі внутрішні стимули. Багато що в розумовій праці не настільки цікаво, щоб виконувати з великим бажанням. Часто єдиним рушійним стимулом є лише треба. Починайте розумову саме з цього. Умійте зосередитися на тонкощах теорії з певних питань, зосередитись настільки, що треба поступово перетворюється на хочу. Найцікавіше залишайте на кінець.

6. Умійте обмежувати коло читання, виключати з нього те, що може порушити режим праці. Але водночас треба пам'ятати, що в будь-яку хвилину може з'явитися необхідність прочитати нову книжку – те, що не було передбачене. Для цього необхідний резерв часу.

7. Умійте самому собі сказати: ні. Вас оточує безліч занять. Є й гуртки художньої самодіяльності, і спортивні секції, і вечори танців. Умійте виявляти рішучість: у багатьох з цих видів діяльності поміщені спокуси, які можуть принести вам велику шкоду. Треба і розважитися, і відпочити, але не можна забувати головного: ви трудівник, держава витрачає на вас великі гроші, і на першому місці повинні стояти не танці і відпочинок, а праця.

8. Не витрачайте часу на абищичі – пусту балаканину, марне проведення часу. Умійте й розмову з товаришами зробити джерелом свого духовного збагачення.

9. Учністься полегшувати свою розумову працю в майбутньому, тобто створювати резерв часу для майбутнього. Для цього треба звикнути до записних книжок. Створюйте свою систему записів. Бережіть те, що почерпнуто з книг.

10. Для кожної роботи шукайте найраціональніші прийоми розумової праці. Уникайте трафарету і шаблону. Не жалійте часу на те, щоб глибоко осмислити суть фактів, явищ, закономірностей, з якими ви маєте справу. Чим глибше ви вдумалися, тим міцніше відкладеться в пам'яті. До тих пір, поки не осмислено, не прагніть запам'ятати – це буде марна витрата часу. Умійте не перечитувати, а лише переглядати те, що добре вам відомо. Остерігайтеся поверхневого перегляду того, що ще не осмислене.

11. Розумова праця не може бути успішною, якщо вам заважатимуть. У годинник зосередженої розумової праці кожен повинен працювати цілком самостійно.

12. Розумова праця вимагає чергування математичного й художнього мислення. Чергуйте читання наукової літератури з читанням белетристики.

13. Умійте позбутися поганих звичок (наприклад, перед початком роботи сидіти хвилин п'ятнадцять, без будь-якої потреби перегортати книгу, яку не збираєтеся читати та ін.).

14. Завтра – найнебезпечніший ворог працюючості. Ніколи не відкладайте на завтра якусь частину роботи, яку треба виконати сьогодні. Зробіть звичкою те, щоб частина завтрашньої роботи була виконана сьогодні.

15. Не припиняйте розумової праці ніколи. Влітку не розлучайтеся із книжкою. Кожний день нехай збагачує вас інтелектуальними цінностями – в цьому одне з джерел часу, необхідного для розумової праці в майбутньому. Пам'ятаєте, що чим більше ви знаєте, тим легше оволодівати новими знаннями.

Слід зазначити, що вимоги довгострокових стратегій саморозвитку, що розробляються людством, мають універсальний характер, загальнолюдську цінність і визначаються як принципи самовдосконалення. Поведінка людини щодо тактики діяльності та саморуку називається правилами самовдосконалення. У цьому контексті нижче наведено основні принципи самовдосконалення для викладачів фахових коледжів.

Принцип цілісності (системність самовдосконалення). Для викладача природно знати власний рівень розвитку, адже самовдосконалення передбачає цілеспрямоване формування нерозривних і взаємопов'язаних компонентів (особистісного – потреб, мотивів, цінностей, якостей, рис, властивостей характеру; професійного – фахових знань, умінь, навичок та інших компетентностей). Виходячи з цього, самовдосконалення викладача складається із таких «самостей»: самопізнання, самоаналіз, самооцінювання, самовизначення, самоствердження, самоорганізація, самоконтроль тощо. Основне, чого повинен дотримуватись викладач – є суворе дотримання послідовності етапів саморуку (самоусвідомлення та прийняття рішення при здійсненні процесу самовдосконалення; планування та розроблення програми самовдосконалення; постійна самодіяльність щодо реалізації запланованих завдань; самооцінка, самоконтроль та саморегуляція діяльності самовдосконалення), у процесі яких самопізнання, самопереконавання, самооцінювання, самоконтроль та інші здатності самостійного розвитку особистості є підконтрольними основним цілям підвищення рівня професійного зростання фахівця.

Принцип науковості є одним із основних і найважливіших принципів самовдосконалення викладача. Він передбачає опертя на теоретичні основи педагогічної діяльності (О. Онаць, М. Топузов) [3]. Принцип безперервності близький за суттю та нерозривно поєднаний із принципом науковості. Що ж до принципу особистісно-індивідуального підходу, то він пропагує враховувати особистісні особливості, інтереси, потреби та мотивацію до самовдосконалення викладачів коледжу, особливо молодих викладачів, які тільки починають опановувати викладацьку майстерність.

Отже, неважко помітити, що принципи саморозвитку викладача тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, а їх дотримання є необхідною умовою успішного особистісного та професійного розвитку. Варто пам'ятати, що недотримання одних принципів у процесі саморозвитку ускладнює реалізацію інших і призводить до зниження загальної ефективності професійного зростання викладача фахового коледжу.

Список використаної літератури

1. Ушинський К. Д. З щоденника, що стосується університетських років. Вибрані педагогічні твори. К. : Рад. школа, 1949. С. 408-416.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. К. : Рад. шк., 1988. 304 с.
3. Онаць О. М., Топузов М. О. Управління самоосвітою вчителя як пріоритетною формою саморозвитку професійної компетентності в опорному закладі освіти. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск 9(38). 2019. С. 133-153.